

KÉT HALÁL

Norman Mailer

Ugyanazon a délutánon, amelyen Dalleson őrnagy támadását megindította, a szakasz tovább folytatta a Mount Anaka megmászását. A mérsékelten meredek kaptatókon minduntalan megfeneklettek a szörnyű hőségben. Valahányszor egy hasadékon át vagy völgykatlanon keresztül vonultak, a levegő szinte forrni látszott a lángoló sziklákon, arcizmaik egy idő múlva fájni kezdtek a szakadatlan hunyorgástól. Eleinte csak kisebb fájdalom volt, s teljesen el is veszett combizmaik görcsös rángatózása s a konok, csökönnyös hátfájás mellett, később azonban a menetelés leggyötrőbb kínjává vált. A szikrázó fény éles szilánkokként hatolt szemgolyóik lágy húsába, s agyuk mélyén űrült, vörös karikákként perdült táncra. Teljesen elvesztették érzéküket az iránt, milyen hosszú utat tettek meg; minden elhomályosult körülötük, s az egymástól eltérő terepfajták külön sajátos kínjai feledésbe merültek. Többé nem érdekelte őket, hogy az előttük álló száz yardnyi út vajon kopár sziklalejtő, bozótborította földdarabka, vagy pedig őserdő. Mindnek megvolt a maga fájdalmasan hátrányos tulajdonsága. Részegek csapataként tántorogtak, előrebukott fejjel vánszorogtak tovább, karjuk ernyedten csüngött le oldaluk mentén. Felszerelésük valamennyi darabja ólomnehézzé vált, testük csontos dudorain a legkülönbözőbb sebek keletkeztek. Válluk felhólyagosodott a hátizsákok szíjától, derekukat a töltényöv dörzsölte fel, puskáik szüntelenül fénköként verődtek oldalukhoz, s csipőjükön okoztak hólyagokat. Ingükön, ahol az izzadság már megszáradt, hosszú, kifakult, világos csíkok keletkeztek.

Fásultan haladtak felfelé, egyik sziklától a másikig, rendetlenül elszórtan, lihegve, nyöszörögve a kimerültségtől. Croft akarata ellenére arra kényszerült, hogy párpercenként ismétlődő pihenőket engedélyezzen: most már ugyanannyi ideig pihentek, mint meneteltek, szertenyújtott kezekkel, lábakkal, némán terülve el a sziklákon. A hordágyvivőkhöz hasonlóan ők is mindenről megfeledkeztek; nem érezték már magukat önálló emberi lényeknek többé. A szenvedés edényei voltak csupán. Teljesen megfeledkeztek az őrzőjáról, a háborúról, még a talajt, melyen felfelé másztak, azt is elfelejtették. Társaik is mindössze bosszantó akadályoknak tűntek szemükben, melyekbe minduntalan beleütköztek. A forrón ragyogó égbolt, s az égő sziklák sokkal közvetlenebb valóságot jelentettek. Gondolataik egérfogóba került rácsálóként cikáztak bennük, figyelmük mindenekelőtt túlerőltetett lábuk remegésére összpontosult reménytelenül, azután egy-egy seb sajtására, majd percekre eltemette a kifulladásból való félelem.

Mindezen felül csak két érzés mozgatta még őket. Félték Crofttól s félelmük, minél inkább kimerültek, annál erősebb lett; minduntalan a hangjára vártak, s újabb méretekkkel vonszolták magukat előre, valahányszor parancsaival tovább ösztökélte őket. Valami tompult és sértett rémület telepedett rájuk, ki nem mondott, s majdnem megfellehetetlen rettegés parancsnokuktól.

És ennek ellentétéként, szerettek volna megállni; jobban kívánták, mint bármit is, ami után valaha is vágyat éreztek. Minden megtett lépés, izmaik minden egyes rángása, minden nyilallás mellkasukban egyre csak ezt az óhajukat keltette életre bennük. Szótlatlanul, vezetőjük iránti némán fortyogó gyűlölettel haladtak előre.

Croft majdnem ugyanilyen kimerült volt; most már ő is ugyanúgy szükségét érezte a pihenőknek, mint a többiek, s hajlandó volt eltúrní, hogy egy-egy pihenő majd kétszer annyi ideig tartson a tervezettnél. Megfeledkezett a hegycsúcsról, maga is szerette volna már abbahagyni az egészet, valahányszor egy pihenő véget ért, mindig heves küzdelmet vívott önmagával; miként a többiek, ő is átélte a kísértés valamennyi gyötrelmét, de mégis tovább indult. Tovább haladt, mert valahol lelke fenekén ott élt a meggyőződés, hogy a hegy megmászása múlhatatlanul szükséges. Döntése, melyet még lenn a völgyben hozott, vasabroncsként szorult agyára. Semmivel sem lett volna képes könnyebben visszafordulni, mint megölni magát.

Az egész délután folyamán tovább mentek előre, felfelé kaptatva a szelídebb lejtőkön, s szikláról sziklára küzdve fel magukat, valahányszor a hegyoldal meredekebbé vált. Egyik gerinctől a másikig vándoroltak, fájdalmasan botladozva a kisebb emelkedések ferde szikláin mentén haladva megcsúsztak s el is estek sokszor, valahányszor egy kisebb darabon nedves agyagos területen haladtak át. A hegy mindörökké elérhetetlenül látszott emelkedni fölöttük. Erőfeszítéseik közben át dőnként a magasabban fekvő lejtők felé pillantottak egymást követve a végtelen kanyargó ösvényeken, s megkönnyebbülten vándoroltak tovább, valahányszor útjuk sík területen vezetett át.

Minetta, Wyman és Roth voltak a legelcsigázottabbak. Órák óta ők képezték már a sor végét, csak a legnagyobb erőfeszítés árán voltak képesek lépést tartani az élen haladókkal, s ez valamiféle közös kö-

teléket alakított ki hármuk között. Minetta és Wyman sajnálták Rothot, ki még náluk is gyámoltalanabb volt. Roth viszont támogatást kérőn tekintett rájuk, fáradságában megértette, hogy mivel csak alig valamivel kevésbé elnyűttek nála, nem gúnyolódnak felette.

Életének legintenzívebb erőfeszítését élte át. A szakaszban töltött hetek és hónapok során Roth minden sértést, szidalmat egyre nagyobb fájdalommal nyelt magába. Ahelyett, hogy közömbössé vált volna, vagy pedig védőpáncélt vont volna maga köré, mind érzékenyebbé vált. És az őrjárat most addig a pontig juttatta, amikor már képtelen minden további bántalmazást elviselni; annak tudatában vonszolta tovább magát, hogy, ha túl soká áll, menthetetlenül a szakasz haragjának és nevetségének tárgyává lesz.

De ennek ellenére, mégis kidőlt. Elérte a pontot, melyen túl lábai nem működtek többé. Még ha mozdulatlanul állt is, minden pillanatban készek voltak összezsugorítani alatta. A délután vége felé kezdett végleg összeroskadni. Lassú folyamat volt, egy sor fenékre esésen, tántorgáson és csúszáson át vezetett, a végső földre rogyásig. Minden néhány száz lábnyi út után elbotlott, s az emberek a szakaszban hálatelten várakoztak rá, amíg lassan talpra kényszeríti magát, hogy utána ismét tovább támolyogjon. De az egyes esések mind sűrűbben követték egymást. Roth majdnem öntudatlanul mozdult előre, lába minden hibás lépésnél összebecsuklott alatta. Félóra után már nem tudott többé segítség nélkül felállni a földről, minden lépése tévétel, bizonytalan lett, mint valami egészen kicsi gyereké, ha segítség nélkül halad át a szobán. Valóban gyerekként is esett el, lába összezsugorlott alatta, s miközben zavartan ült combjára roskadva, megrökönyödve csak utólag döbönt rá, hogy már nem halad tovább.

Idővel ez idegesíteni kezdte a szakaszt. Croft nem engedte leülni embereit, s a kényszerű várakozás, míg Roth újra visszanyeri jártányi erejét, bosszantani kezdte őket. Egyre azt várták, mikor esik el újra Roth, s ebben a kikerülhetetlen ismétlődésben valósággal eszüket vesztették. Dühük Crofttól Roth felé fordult.

A hegy mind alattomosabbá vált. Mintegy tíz percen át Croft egy meredek, függőleges falú kötőmb mentén húzódó sziklapárkányon vezette őket, az ösvény itt mindössze néhány láb széles volt. Jobbjuk felől, sohasem több, mint egy méternyire tőlük, néhány száz láb mély szakadék húzódott, s az emberek időnként, akaratuk ellenére is, egészen az út szélére kerültek. Ez újfajta félelmet támasztott bennük, s Roth ismétlődő elesései türelmetlenné tette őket. Minél előbb szerették volna maguk mögött hagyni a sziklapárkányt.

Körülbelül félúton felfelé Roth elesett, megpróbált feltápáskodni, majd, miután senki sem segített neki, újra elnyúlt a földön. A sziklapárkány felülete forró volt, mégis jólesett rajta a fekvés. A délutáni eső éppen most eredt meg, érezte, amint húsába szívárog és lehűti a követ. Nem kívánt felkelni többé. Valahol tompasága mögött újfajta ellenkezés vert gyökeret benne. Mi értelme továbbmenni?

Valaki megbökte vállát, s ő eltolta magától. — Nem bírok tovább menni — zihálta. — Nem bírok tovább menni, nem bírok. — Öklével gyengén a kőre csapott.

Gallagher állt mellette s próbálta felemelni — Kelj fel, te disznó! — kiáltotta. Rothot emelve teste belesajdult az erőfeszítésbe.

— Nem bírok. Eredj innen.

Roth hallotta saját zokogását. Homályosan sejtette, hogy a szakasz nagy része köréje gyűlt és őt nézi. De ennek sem volt eredménye; csak valami keserű gyönyört kölcsönzött neki a tudat, hogy a többiek látják, s ez mintegy ellensúlyozta szégyenét és elcsigázottságát.

Más már úgysem történhetett vele ezután. Csak lássák sírni, hadd tudják meg, hogy ő a legnyomorultabb ember a szakaszban. Csak így vonhatja magára figyelmüket. Oly sok mellözöttség, annyi neveltség után, még ez is jobb a semminél.

Gallagher újra a vállát bökdöste. — Eredj innen, nem bírok felkelni — bögte Roth.

Gallagher megrázta, megvetés és szánalom vegyült benne. Sőt még ennél is több. Félt. Minden izomrostjával kívánta, bárcsak ő is Roth mellé fekkene. Valahányszor lélegzetet vett, a mellében remegő rémület és émely hatására neki is sírni lett volna kedve. Ha Roth nem kel fel, ő is összeroskad

— Kelj fel, Roth!

— Nem bírok.

Gallagher a hóna alá nyúlt és megkísérelte felemelni. Az élettelen lefelé húzó súly dühbe hozta. Elengedte Rothot és hátulról, tarkója felől arcul ütötte. — Kelj fel, te zsidó fattyú!

A pofon, s maga a szó áramütésként rázta fel. Roth érezte, hogy talpra áll és bukdácsolva előre indul. Először történt, hogy valaki ilyen szitokkal illette, s ez új kudarcok és vereségek látképét tárta ki előtte. Nem elég, hogy saját hibáiért ítélik el, saját tehetetlenségéért hibáztatják; egy egész vallás bűneit is rákenik, melyben nem is hisz, egy faj bűneit, mely voltaképpen nem is létezik. — Hitlerizmus, fajüldözők — morogta. Némán tántorgott előre, megpróbálta magába nyelni hirtelen megrázkódtatását. Mért mondták ezt neki, mért nem látják be, hogy ez nem az ő hibája?

De még valami más is végbement benne. Valamennyi védekezési módja, életének minden védőfala már a szakasz nyers légkörében lassan szétmállott; kimerültsége most a tartóoszlopokat is kidöntötte, Gallagher ütése pedig az épület utolsó maradványait is lerombolta. Még védtelenebbnek érezte magát. Lázadozott, s megvertnek érezte magát, amiért képtelen szólni társaihoz és megmagyarázni helyzetét. Neveltséges, gondolta Roth valahol agyának legmélyén, hisz nem fajról van szó, nem nemzetről. Mért lennék zsidó, ha többé nem hiszek a vallásban? És ez volt az oszlop, amely most összeomlott, úgyhogy még kimerültsége ellenére is megértett valamit abból, amit Goldstein mindig is tudott. Minden tette messzebb nyúló következményeket von ezáltal maga után. Nemcsak nem szeretik az emberek, de mindenhová sötétebb tintával írják a nevét.

Hát jó, tegyék. Életmentő harag, nagyszerű harag érkezett segítségére. Először volt igazán dühös életében, s dühe felkorbácsolta testét, vagy száz yardnyira vitte előbbre, aztán még százszal, majd megint ennyivel, még tovább. Feje sajgott ott, ahol Gallagher megütötte, teste imbolygott, de, úgy érezte, ha nem menetelnének most. rávetné

magát az emberekre s küzdene velük, míg csak eszméletét nem vesztené. Szípgott, de már nem önszánalomból. Most értett csak mindent. Bűnbak volt, mert mindenütt kell lennie bűnbaknak. És egy zsidó volt a bűnbak, mert nem lehettek meg nélküle.

Teste kicsi volt. Haragja szenvedélyes, de szánalmas, s ezt igazgatalannak érezte. Lenne csak erősebb, majd megmutatná. De még így is, miközben tájékozva haladt az ösvényen az emberek mögött, volt benne valami más, minden eddigtől eltérő vonás, valami, ami lenyűgözően hatott. Mert e pár perc alatt, nem félt az emberektől. Megmegingó testtel, vállán oldalkonyuló fejjel leküzdötte kimerültségét, s úgy vánszorgott, megfélekezve testéről, újszerű haragjától övezve, tovább, egyedül.

Croft e ponton bizonytalanná vált. Nem számolt azzal, hogy Roth összeesik. Ez egyszer tanácstalan volt. A szakasz vezetésének sokhónapos munkája, a Hearnnel töltött három, feszültséggel teli nap megtette hatását. Fáradt volt, minden rosszul menő dolog kihozta sodrából; az emberek komorsága, fáradtsága, vonakodásuk, hogy tovább menjenek, lassan felőrölte erejét. A döntés, melyet Martinez felderítő útja után hozott, végleg kimerítette. Mikor Roth utolszor rogyott össze, hátat fordított, s úgy várakozott. E pillanatban túl fáradt volt, semhogy bármit is tegyen. Ha Gallagher nem üti meg, talán ő lép közbe, de így örült, hogy tétlenül várhat. Valamennyi balsikere s apró kudarcai egyszerre fontosnak tűntek a szemében. Undorral emlékezett vissza bémultságára ott a folyó partján, amikor a japánok átköltöztak hozzá; azóta sokat gondolt az ütközetre, az apró vak pettyekre, melyek váratlanul tűntek fel, még mielőtt cselekedhetett volna. Most az egyszer határozatlan volt. A hegy még mindig kacérkodott vele, még mindig előre vonzotta, de ez már inkább csak lábainak ölmosan automatikus engedelmességében nyilvánult meg. Érezte, túlértékelte a szakasz erejét és saját energiáját. Mindössze egy-két óra volt hátra sötétedésig, s a csúcstól addig semmiképp sem érhetik el.

A párkány, amelyen felfelé haladtak, elkeskenyedett. A hegygerinc tetejét, mintegy száz yardnyira látta maga fölött, sziklásan, csipkézeten, majdnem áthághatatlanul. Valamivel messzebb előttük a párkány meredeken emelkedett felfelé, és átszelte a hegygerincet, e mögött kellett lenni a csúcstól. Nem több, mint ezer lábnyira magasodhatott fölöttük. Szerette volna, ha szeme elé tárul az orom, még mielőtt éjszakai pihenőre térnek.

De a párkány most veszélyesebbé vált. Az esőfelhők puffadt léggömbökként telepedtek fölējük, s ők valami majdnem ködszerű közegben folytatták útjukat. Az eső itt hidegebb volt. Megborzongtatta őket, lábuk minduntalan megcsúszott a nedves sziklán. Újabb néhány perc múlva az eső egészen elhomályosította a felettük húzódó gerincet, ők pedig arcukkal a sziklafal felé fordulva, óvatosan, apránként haladtak tovább a sziklapárkányon.

A párkány most mindössze egy láb széles volt. A szakasz csak nagyon lassan haladhatott rajta, s az emberek a sziklafal függőleges red-
pedéseiben növegyomokban és cserjékben kerestek támaszt maguk-

nak. Minden lépésük fájdalommal járt, ijesztő volt, de minél meszebb jutottak a sziklapárkányon felfelé, annál rémületesebbé vált szemükben a visszafordulás gondolata. Remélték, hogy a következő pillanatban a párkány ismét kiszélesedik, mert képtelennek érezték magukat, hogy visszafordulva egynémely helyen még egyszer átkelheszenek. Az út most elég veszélyes volt ahhoz, hogy átmenetileg felrázza őket fásultságukból, úgyhogy éberem, feszült körültekintéssel haladtak vagy negyven yardnyit. Egyszer-kétszer lepillantottak, de ez túl ijesztő vállalkozás volt. A köd ellenére is, legalább száz yardnyi meredeken aláeső sziklafalat láthattak, s ez hirtelen másfajta gyengeséget hívott életre bennük. Váratlanul meglevenedni érezték ilyenkor a morzsalékony, szürke, csúszós sziklafalakat, amelyek párolgó fókabórként lélegzeni látszóttak. Valami utálatosan hússzerű benyomást keltett ez bennük, páni félelmet okozott, és sietségre készítette őket.

A párkány kilenc hüvelyknyire keskenyedett. Croft előrekémelt a ködfátyolban, s megkísérelte eldönteni, vajon távolabb kiszélesedik-e. Az első hely volt ez a hegyen, melynek megmászása némi ügyességet is kívánt. Mindeddig lényegében csak nagyon magas domb volt, de itt Croft kötelet vagy hegmászó csákányt szeretett volna. Tovább botorkált előre, karját és lábát szétterpesztve a sziklafalnak dőlt, ujjai repedések után kutattak, melyekben megkapaszkodhat.

Aztán egy, a párkányt megszakító, mintegy négy láb széles hasadékhoz érkezett. A párkány két része közt semmi sem volt, sem bokrok sem gyökerek, melyekben megfogódzhatott volna. A kiszögellés hirtelen tűnt el s a túlsó oldalon folytatódott. Magában a hasadékban csak a meredeken aláeső sziklafal volt látható. Sík terepen csak egy egyszerű ugrás kellett volna, mindössze egy jókora lépés, itt azonban ez annyit jelentett, hogy oldalirányban kell ugrania, bal lábbal ellöknie magát, a túloldalon jobbal földet érni és a párkányon imbolgva, közben még egyensúlyát is megtartani.

Óvatosan lecsúsztatta hátizsákját, s a mögötte álló Martineznek nyújtotta, egy pillanatig tétovázott, jobb lábát a hasadék felett himbálta. Azután oldalt szökkent, egy pillanatig még ingadozott a túlsó oldalon, mielőtt visszanyerte egyensúlyát.

— Jézusom, hogy a szarba lehet itt átkelni? — hallotta morogni társai egyikét.

— Csak várjatok itt — mondta Croft —, megyek és megnézem, kiszélesedik-e az út. — Vagy ötven lábnyit haladt előre, s felfedezte, hogy odébb az út ismét szélesebb lesz. Mély megkönnyebbülést érzett emiatt, mert ellenkező esetben vissza kellett volna fordulniuk, hogy más utat keressenek. S tudta, képtelen lenne rávenni a szakaszt, hogy még egyszer felfelé induljon.

Áthajolt a hasadék fölött és átvette hátizsákját Martineztől. A távolság elég kicsi volt ahhoz, hogy kezükkel elérjék egymást. Aztán átvette Martinez hátizsákját, és pár méterrel távolabb húzódott. — Gyerünk, emberek — kiáltotta —, kezdődhet az átkelés. Ideát jóval tisztább a levegő.

Ideges suttogás hallatszott. —, Idehallgass, Croft — hallotta Red hangját —, és legalább szélesebb valamivel ez a szaros ösvény odaát?

— Ühüm, nem is kevéssel. — De Croft haragudott magára ezért a válaszáért. Azt kellett volna mondania Rednek, hogy fogja be a pofáját.

Roth a sor végén iszonyodva figyelte az eseményeket. Bizonyára elvétí majd az ugrást; testén akarata ellenére is szorongás áradt szét. Haragja még mindig nem szűnt meg, csak éppen csendesebbé oldódott. Nagyon fáradt volt.

Miközben társait figyelte, amint hátizsájkukat tovább nyújtják s átugranak a hasadék fölött, rémülete egyre növekedett. Olyasmít kellett tennie, amire sohasem volt képes, gimnazista éveinek régi rettegéséhez volt ez hasonló, akkor is ilyesmit érzett, mikor a kinzóeszközként előtte magasodó bakot nézve sorára várakozott.

És sora elkerülhetetlenül közeledett. Minetta, az utolsó előtti ember, kis ideig habozott a hasadék szélén, aztán erőtlenül elnevette magát, s átbillent a túlsó oldalra. — Jézus, de szaros akrobata vagyok. — Roth megköszöri torkát. — Csinálj helyet, megyek — mondta halkán. Átnyújtotta hátizsákját.

Minetta úgy beszélt hozzá, mintha csak valami állat lenne.

— Csak nyugodtan, apuskám. Nem olyan nagy eset. Csak nyugodtan, és minden simán megy.

Roth neheztelt ezért. — Minden rendben — mondta.

De mikor a hasadék szélére lépett, lábai egyszerre élettelené váltak. A túloldalt folytatódó párkány mérhetetlenül távol volt tőle. A függőleges sziklafalak siváran, csupaszon buktak a mélybe.

— Jövök — motyogta újra, de mégsem mozdult. Közvetlenül az ugrás előtt elveszítette bátorságát.

Háromig számolok magamban, gondolta.

Egy.

Kettő.

Három.

De moccanni sem tudott. A döntő másodperc elnyúlt, azután semmivé vált. Teste cserben hagyta. Ugrani akart, de teste érezte, képtelen rá.

A túlsó oldalról Gallaghert hallotta. — Menj közelebb, Minetta, és kapd el a nyavalyást. — Gallagher Minetta lábai közt négykézláb feléje mászott, előrenyújtotta karját, és rámordult: — Na gyere, csak el kell kapnod a kezemet. Így nem eshetsz le.

Elborzadva néztek rá. Gallagher Minetta lábánál guggolt, arca és keze Minetta lábai közül meredt feléje; Roth megvetéssel telt meg. Csak most értette meg ezt a Gallaghert. Szájhős, egy beijedt szájhős. Most mondhatna nekik valamit. Ha nem ugrana át, Croftnak vissza kellene fordulnia. Vége lenne az őrzáratnak. És Roth e pillanatban tisztában volt önmagával, hirtelen úgy érezte, képes lenne szembenézni Crofttal.

De a szakasz nem értené meg. Gúnyt űznének belőle, csak hogy nyereségükkel saját gyengeségüket leplezhessék. Szíve keserűséggel telt meg. — Jövök — kiáltotta hirtelen. Ha így kívánják tőle, hát legyen...

Érezte, hogy bal lába előrerúgja, aztán ügyetlenül előrebukott, kimerült teste erőtlenül oldalra billent. Egy pillanatig Gallagher dőb-

benten rámeredő arcát látta, elsuhant Gallagher keze mellett, azután a szikla, majd a semmi után kapott.

Miközben lefelé zuhant, Roth saját dühösen ordító hangját hallotta, s meglepődött, hogyan is képes ekkora hangot kiadni magából. Mielőtt messze lenn a sziklákön szétzúzta volna magát, szédülete, himni nem tudása mögött mindössze egyetlen gondolat élt még benne. Élni szeretett volna. Ő a kis ember, miközben lefelé bukfencezett az ürön át.

Másnap korán reggel Goldstein és Ridges újra útnak indult a hordágyval. A reggel hűvös volt, s végre sík terepen haladtak, de mindez nem sok változást jelentett. Egy órán belül az érzéketlenségnek ismét ugyanarra a szintjére rázódtak, amelyen egy nappal korábban is voltak. Néhány lábnyival előbbre küzdötték magukat, aztán letették Wilsont, majd újra nekifeszültek. Körülöttük mindenütt, az északi hegyek felé magasodva lankás dombhátak hullámzóttak. A vidék a szemhatáron magasodó homokdűnákra emlékeztető békés, sápadt, sárga látképként tárult ki előttük. A csendet semmi sem törte meg Zihálva, nyögve, terhük alatt megörnyedve vánszorogtak tovább. Az ég sápadt, erőtlen reggeli kék színben mutatkozott, de messze délen, túl a dzsungelen egymást taszigáló pufók felhők füzére vonult.

Ezen a reggelen gyötrelmük új formát öltött. Wilson láza fokozódott, szakadatlanul vízárt nyöszörgött, érvelt, könyörgött, ordított, szidta őket. Mintha érzékek közül csupán hallásuk maradt volna meg számukra és az is csak részlegesen; nem hallották sem a rovarok zúgását, sem saját nyögdecslő hangjukat, valahányszor lélegzetet vették. Csak Wilsont hallották, dobhártyájukat szakadatlanul ostromló vízárt való rimánkodását, mely, bár nem akartak tudomást venni róla, szünet nélkül fülükben zakatolt.

— *Emberek, vizet kell adjatok.* — Wilson szája sarkára rozsaszínes tajték száradt, szemei kínos nyugtalansággal forogtak. Időről időre erőtlenül fészkelődött a hordágyon. Valahogy kisebbnek látszott, testének hatalmas vázán a hús mintha összeszáradt volna. Néha perccen át üres tekintettel bámult az égre, s finnyásan szimatolt maga körül. De nem ismerte fel, hogy a kellemetlen szagot ő maga okozza. Negyven óra telt el sebesülése óta, s ez idő alatt ismételen maga alá piszkolt, vérzett és izzadt, sőt az éjszaka, alvás közben még az egészségtelenül nedves föld nyirkát is magába szívta. Száját elgyengülten, hangsúlyozottan fintorgó grimaszba vonta. — *Emberek, ti bűdösek vagytok.*

Amazok minden különösebb érzés nélkül hallgatták, s ismét csak levegőért kapkodtak. Amiként hozzászokva a dzsungelbeli élethez s az állandó nedvességhez, elfeledték, mit jelent száraz ruhában járni, most ugyanúgy arról is megfeledkeztek, mit jelent erőfeszítés nélkül lélegzetet venni. Nem is gondoltak efölött; még csak arra sem gondoltak, mikor fog útjuk véget érni. Egész létüket ez az út jelentette.

Ezen a reggelen Goldstein összeszedte magát annyira, hogy valami segédeszközt eszeljen ki. Legfőképp elgémberedett ujjaiak hátráltatták őket. Mindössze néhány másodpercen át voltak képesek a hordágyra fonódni, mielőtt még kezük szétnyílt volna a teher súlya alatt.

Goldstein most levágta hátizsákjáról a szíjakat, összeerősítette őket, s az így nyert hosszabb szíjat vállán átvetve a hordágy rúdjaiba kötötte. Valahányszor ujjai további szorításra képtelenné váltak, a súlyt a szíjra helyezte át s úgy vonszolta magát előre, míg csak kezei újra munkaképesé nem lettek. Ridges hamarosan követte példáját, így haladtak tovább hámba fogottan, a hordágy terhe lassú ütemben ringott közöttük.

— Vízet, az úristenit, te rohadt...

— Nincs víz — zihálta Goldstein.

— Te átkozott zsidókölyök. — Wilson ismét köhögni kezdett. Lábai fájtak. Az arcán játszó szél forró volt, áthevült, mint valami konyha levegője, amelynek tűzhelyét túlságosan megrakták, s közben ablakait is csukva tartják. Gyűlölte a hordágyvivőket; megkínzott gyerekeknek érezte magát. — Goldstein — ismételte —, mit vacakolsz folyton?

Goldstein szája vézna erőtlen mosolyra húzódott. Wilson megsértette, s ő most hirtelen irigyelni kezdte Wilsont, amiért sohasem kényeszerült rá, hogy meggondolja, mit mond vagy mit tesz. — Nem ihat sz vizet — motyogta s valami szinte kéjes reménykedéssel várta, hogy Wilson tovább folytassa a szitkozódást. Mint valami ostorhoz szokott állat, serkentőnek érezte Wilson szitkait.

Égyszerre Wilson elordította magát: — *Emberek, vizet kell, nagy adjatok.*

Goldstein ekkor már el is feledte, miért nem szabad Wilsonnak innia. Csak annyit tudott, hogy tilos, s idegesítette, amiért képtelen rá magyarázatot találni. Valami riadalmat keltett ez benne. Goldsteinre különösen hatott Wilson szenvedése; lassan, mintegy helyet szorítva magának kimerültsége mellett, a testébe hatolt. Valahányszor Wilson feljajdult, Goldstein nyilallást érzett; ha a hordágy hirtelen megbílt, Goldstein gyomra görcsösen összerándult, mintha valami liftben nagy sebességgel lefelé ereszkedett volna. És valahányszor Wilson vizet követelt, Goldstein mindig újra szomjúságot érzett. Ha kinyitotta kulacsát, büntudat fogta el, s inkább órákon át kibírta víz nélkül, semhogy Wilsont provokálta volna. Úgy látszott, függetlenül attól, bármily mély lázálomban legyen is, Wilson mindig észreveszi, valahányszor előveszik kulacsait. Wilson olyan teher volt, melytől nem szakadhattak el. Goldstein úgy érezte, örökké vinnie kell; nem is volt képes gondolni másra. Gondolatainak határát saját teste, a hordágy és Ridges háta képezte. Nem látta a sárga dombokat s nem kérdezte, meddig kell menniük. Nagy ritkán hitetlenkedve feleségére és gyermekére gondolt. Oly távol voltak tőle. Ha valaki e pillanatban azt újságolja, meghaltak, meglehet, vállat von csupán. Wilson sokkal valószínűsőbb volt. Wilson volt az egyedüli létező valóság.

— Emberek, én nektek adok mindent, amit csak akartok. — Wilson hangja megváltozott, majdnem élessé lett. Hosszan, áradó hullámokban beszélt, kántálva, majdnem kivehetetlenül. — Csak mondjátok meg, mit akartok, emberek. Odaadom nektek, akármilyen legyen is... Akartok pénzt? ... Száz fontot adok nektek, csak tegyetek le és adjatok inni. Csak vizet adjatok, mást nem is kérek tőletek...

Hosszabb pihenőre álltak meg, Goldstein kissé odébb tántorodott, majd arca esve, néhány percen át mozdulatlanul fekve maradt. Ridges tornpán rá, majd Wilsonra bálnult. — Mit akarsz? Egy kis vizet?

— Aha, adjál... vizet adjál.

Ridges sóhajtott. Zömök erőteljes alakja az utolsó két nap alatt mintha összement volna. Nagy petyhüdt szája tátva volt. Háta megrovidült, karjai megnyúltak, feje még kisebb szögben kókadtt a mellére. Ritkás, hirtelenszőke haja csapzottan hullott lejtős homlokába, ruhája nedvesen tapadt a testéhez. Hatalmas, közönyös tojásként hatott, melyet valami tömzsi fatönkre állítottak. — Csönd legyen, én nem tom, nem kaphatok vizet.

— Adjál csak és én a világon mindent megteszek érted.

Ridges a nyakszirtjét vakarta. Nem szokta meg, hogy egyedül határozzon. Egész életében hol ettől, hol attól kapott utasítást, s most furcsa rosszullét környékezte. — Goldsteint kéne megkérdezni — motyogta.

— Goldstein egy nagy rakás...

— Én nem tom. — Ridges rötyögött. Nevetése mintha nagyon mélyről jött volna. Maga sem tudta, miért nevet. Talán zavarában. Ők ketten Goldsteinnel túlságosan is kimerültek voltak, semhogy szóljanak egymáshoz, de mégis úgy érezte, Goldstein a vezető, annak ellenére, hogy az utat inkább ő ismeri visszafelé. De Ridges soha semmiféle vállalkozást sem vezetett még, s pusztá szokásból elvárta, hogy mindenben Goldstein határozzon.

De Goldstein most vagy tíz yardnyira feküdt tőle, arccal a földre borulva, majdnem önkívületben. Ridges a fejét rázta. Túl fáradt a gondolkodáshoz, mondta magában. Mégis, egyenesen képtelenségnek látta, hogy ne adjanak vizet valakinek. Egy csöpp víz senkinek sem árthat, jegyezte meg magában.

De mégis, Goldstein olvasni is tud. Ridges visszariadt a gondolatól, hogy a könyvek és újságok misztikus világának valamely törvényét megszegheti. Apa szok mondani valamit arról, mi van, ha egy betegnek nem adnak vizet, gondolta Ridges. De nem tudott visszaemlékezni, mi volt az. — Hogy érzed magad, komám? — kérdezte bizonytalanul.

— Vízet kell adnod. Égek belül.

Ridges újra fejét rázta. Wilson bűnös életet élt, és most a pokol tüzeiben ég. Ridges valami megilletődöttséggel vegyes iszonyatot érzett. Aki hűnősként végzi, annak bűnhődése csakis szörnyű lehet. De az Úr Jézus a szegény bűnösökért halt meg, mondta magában. És könyörtelennek lenni szintén bűn volt.

— Én asziszem, ihatnál. — Ridges sóhajtott. Elővette kulacsát, és csendben ismét Goldstein felé nézett. Nem szerette volna, ha megszidná ezért. — No itt van, igyad meg gyorsan.

Wilson lázasan ivott, a víz kicsordult szájából, végigpatakzott állán és benedvesítette inggallérját. Mohón ivott, szenvedélyesen, nyelőcsöve kéjesen dolgozott. — Rendes tag vagy — motyogta. Egy kevés víz torkán akadt, mire hevesen köhögni kezdett, álláról lopva, ideges mozdulattal törölte le a vért. Ridges egy cseppecskét figyelt, amit

Wilson elmulasztott letörölni. Lassan olvadt szét Wilson állának nedves felületén, s fokozatosan mind világosabb rózsaszínbe fakult.

— Gondolod, hogy kikészülök? — kérdezte Wilson.

— Biztosan. — Ridges összeborzadt.

Egy lelkész egyszer arról prédikált, miként kerülheti el az ember a pokol lángjait. — Nem menekülhetsz, meghalsz, ha bűnös maradsz — mondta. Ridges tudta, hogy hazudik, de mindazonáltal tovább folytatta. — Biztos véged lesz, Wilson.

— Én is azt hiszem . . .

Goldstein két tenyerét a földnek feszítve lassan talpra kényszerítette magát. Nagyon szeretett volna továbbra is a földön fekve maradni. — Azt hiszem, mennünk kell — mondta csüggedten. Újra a hordágyba fogták magukat és tovább vánszorogtak.

— Rendes pasik vagytok, nincs még két jobb ember, mint ti ketten.

Megszégyenültnék érezték magukat. Újraéledő fájdalmaik első pillanatában, mindketten gyűlöltek Wilsont.

— Semmi az egész — mondta Goldstein.

— Nem igaz, én azt mondom, az egész rohad szakaszban nincs még két olyan ember, mint ti vagytok. — Aztán csend lett, valamennyien újra a menetelés fásultságába süllyedtek. Wilson kis időre önkívület-újra a menetelés fásultságába süllyedtek. Wilson kis időre önkívületbe zuhant, aztán újra magához tért. Sebe fájni kezdett, ismét társait szidta, hangosan jajgatva a fájdalomtól.

Ridgest mindez most jobban gyötörte, mint Goldsteint. A meneteiés kínjaival nem sokat gondolt; valahogy természetesnek találta az egészszet, kissé talán kimerítőbb volt minden más munkánál, amit életében végzett, de egészen fiatal korától kezdve megtanulta, hogy az ember életének legtöbb napját munkával tölti, s céltalan bármi mást is várni az élettől. Ha nem is kedvére való, ha fájdalmas is, akkor sem tehet ellene semmit az ember. A munkát, mit kiróttak rá, el kell végeznie. De most, életében először gyűlölni kezdte. Meglehető, túlságosan is sok fáradtság termelte anyag halmozódott fel már testében, talán a túlfokozott erőfeszítés formálta át agyának szerkezetét, de most mindenképpen nyomorúságosnak érezte ezt a munkát, sőt mintegy járulékként hirtelen megértette, hogy voltaképpen mindig is gyűlölte a földmunka robotját, a véget nem érő, egyhangú küzdelmet a makacs, kiszikkadt talajjal.

Ez azonban túlságosan is súlyos felismerés volt számára; visszavonulásra kényszerült. S ez nem volt túl nehéz. Nem szokta meg, hogy önálló megállapításokat rázson ki agyából, most pedig túlságosan is tompult, s túl fáradt is volt. A fejében kipattanó gondolat hirtelen robbant fel, sok szikrát szórt szét maga körül, de füstje hamar eloszlott, s utána nem maradt más, csak valami kényelmetlen megfeneklettség érzete, valami változásé. Néhány perccel utóbb már csupán zavart volt; tudta, az előbb valami szentségtörőt gondolt, de hogy mi volt az, arra már nem emlékezett. Ismét terhéhez rögzítve érezte magát.

Ehhez azonban most valami más is keveredett. Nem feledte el, hogy vizet adott Wilsonnak, s emlékezett a módra is, ahogyan Wilson mondta: „Éggek belül”. Egy már elkárhozott embert vittek, s ez min-

denképpen jelentett valamit. Kissé kényelmetlennek találta a gondolatot, hogy ezáltal valahogy ő is beszennyeződhet, de valójában mégsem ez bántotta. Az Úr útjai kiszámíthatatlanok. Valami másról volt itt szó; nekik is tanulniuk kell a példából, és talán fizetniük is saját bűneikért. Ridges nem fogalmazta meg ezt ilyen tisztán önmaga előtt, mégis a rémület és izgalom egyfajta keverékét érezte, ami voltaképpen túlzott fáradtságából eredt. Vissza kell térítenünk. És miként Brown esetében is történt, a dolgok bonyolultsága és ellentmondásossága egyetlen egyszerű belső parancsban semlegesítette egymást. Fejét lehajtotta, s néhány lépést haladva, tovább spekulált.

— Emberek, engem akár itt is hagyhattok. — Wilson szeméből néhány könnycsepp szivárgott elő. — Semmi értelme, hogy törjétek magatokat miattam. — Láza újra kínozni kezdte, s valami fájdalmas, ölomsúlyszerű önkívületként nehezedett testére. Egyfajta vágy kerítette hatalmába, hogy kifejezzon valamit — Hagyjatok itt. Menjetek tovább emberek. — Wilson keze ökölbe szorult. Szerette volna megajándékozni társait valamivel, de nem tudta, mi lehetne az. Olyan jó emberek voltak. — Hagyjatok itt. — Panaszos hangon beszélt, mint valami gyerek, ha valami olyasmiért siránkozik, amit úgysem kaphat a kezébe.

Goldstein hallgatta, ugyanazok az öngazolások kísértették, amelyeket Stanley is követett. Szerette volna tudni, miként közölhetné gondolatait Ridgesszel, közben hallgatott.

Ridges dörmögött: — Fogd be a szád, Wilson. Úgyse hagyunk itt.

Így aztán Goldstein sem hagyhatta cserben. Nem lehet ő az első; attól félt, Ridges ez esetben hátára venné Wilsont és úgy folytatná útját. Keserűség fogta el s ájulásra gondolt. Ezt azonban mégsem akarta megtenni, de ugyanakkor dühös volt Brownra és Stanleyre, amiért cserbenhagyták őket. Ha ők kidőltek, miért ne dőlhetne ki ő is?, töprengett, de tudta, képtelen megtenni.

— Tegyetek csak le szépen, és menjetek, emberek.

— Visszaviszünk — dünnyögte Ridges. Maga is Wilson sorsára hagyásának gondolatával játszott, de aztán az undortól éhelyen elűzte magától. Ha elhagyná, az gyilkosság lenne, szörnyű bűn lenne, ha egy keresztényt meghalni hagyna. Ridges a lelkén keletkező fekete foltra gondolt. Lelkét gyerekkora óta valami tárgynak képzelte, mely méretre és alakra nézve egy futball-labdához hasonlít, s valahol a gyomor tájékán székel. Valahányszor vétkezett, fehér lelkére mindig egy kitörölhetetlen fekete pötty került, melynek mérete az elkövetett bűn nagyságától függött. Ha az ember halálakor a fehér futballnak több mint fele feketének bizonyul, a pokolba kerül. Ridges bizonyos volt abban, hogy Wilson elhagyásának bűne lelkének legalább egynegyedét feketére festené.

Goldstein viszont nagyapja szavaira emlékezett: „Jehuda Halévi azt írja, Izrael valamennyi nép szíve”. Tovább vonszolta magát a hordágyat cipelve, már csupán megszokásból, tudomást sem véve testének kínjairól. Tudata befelé fordult; ha vak lett volna, akkor sem láthatott volna kevesebbet. Éppen csak követte Ridgest, anélkül, hogy nézte volna, merre is haladnak.

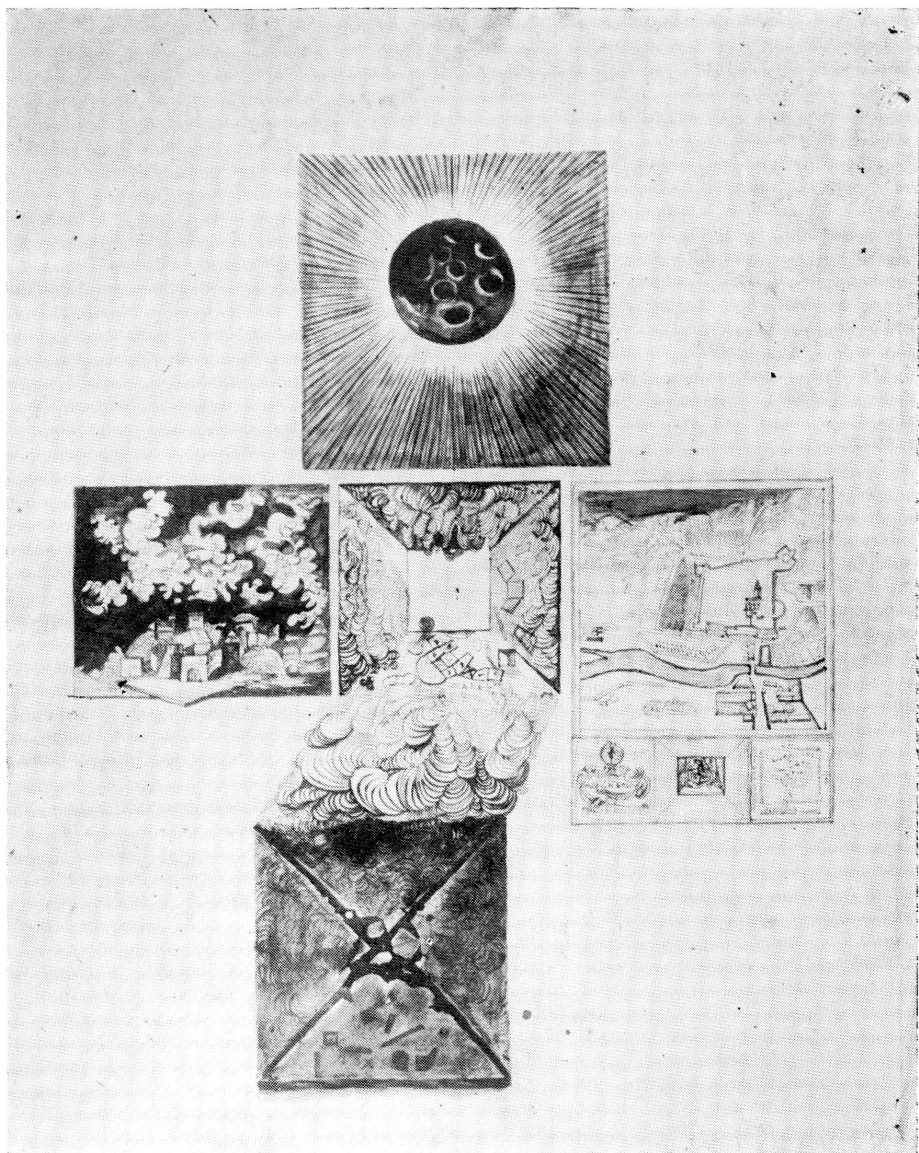
„Izrael valamennyi nép szíve.” Izrael öntudat is volt egyben, s hosszú kinyújtott idegszál; minden érzés rajta futott át. De ennél is többet jelentett: ő volt a szív, amely mindig szenvedett, valahányszor a test bármely része is beteg volt.

És a szívet most Wilson jelentette. Goldstein nem mondta magának ezt, sőt nem is gondolt erre, de a gondolat mélyen, valahol a szavakban kifejezhetőség szintje alatt, ott dolgozott benne. Az elmúlt két nap alatt túlságosan is sokat szenvedett; átvészelte első heveny fáradtságát, azt követő tompultságát, s lázhoz közel álló izgatottságát. A fájdalomnak is épp annyi a fokozata, mint a gyönyörnek. Mikor akarata megtiltotta számára, hogy összeessék, Goldstein egyre mélyebbre vájta magát a kimerültség és szorongás rétegein át, egészen az ismeretlenség mélységeibe. Ezúttal már valami olyan szinten állt, ahol a dolgok megszokott arányai semmivé válnak. Szemei éppen csak annyira látták el feladatukat, hogy gépiesen tudomásul vette, merre jár; hallása és szaglása csupán egymástól elszigetelt apróságokra korlátozódott; elcsigázott testében néha még valami fájdalmat is érzett, de mindezek már csak mintegy rajta kívül állva jelentkeztek, tárgyakként, melyeket akár kezébe is vehetett volna. Agya egyszerre volt fásult és érzékenny, védtelen és érzéketlenségbe burkolt.

„Valamennyi nép szíve?” De két nap után, tizenöt mérföldnyi vándorszorgás után a trópusi nap alatt, a Wilson testével való örökké tartó küszködés után, egy elhagyott idegen vidéken át, néhány órára mindez még igaz is lehetett számára. Összezavarodott érzékeivel, kavargó tudatával, Goldstein valahol a jelképek csarnokán támolygott végig. Wilson olyasmi volt, amitől nem szabadulhatott. A szív. És ha a szív meghal... de a folytatás az öröködés mocskában süllyedt el. Oly soká vitték egyre tovább és tovább, hogy nem halhat meg. Hasát szétlőtték, csupa vér és szar lett, a láz hömpölygő árján ringott, elszenvedve a hevenyészett hordágy rázásának minden gyötrelmét, és mégis, Wilson nem halt meg. És még most is viszik. Ennek valami mélyebb értelme volt, s Goldstein úgy botorkált keresgélve utána, agyával életre injekciózva érzéketlenné vált lábait, mint olyan ember, aki egyre a vonatot üldözi, melyről rég lekésett már.

— Én szeretek dolgozni, nem vagyok akármilyen szarházi — motyogta Wilson. — Ha a te dolgod, csináld meg rendesen, én ezt szoktam mondani. — Lélegzete ismét bugyborékolva tört fel szájából. — Brown és Stanley. Brown és Stanley szart érnek! — Erőtlenül kuncozott magában. — May, a kis bogár, mikor már egészen kicsi volt, mindig a nadrágjába kakált. — Homályos emlékei közt bolyongott azokból az időkből, mikor kislánya egészen apró gyerek volt még. — A leghelyesebb kis ördög a világon. — Később, mikor már kétéves volt, rendszerint valami ajtó mögött vagy kamrában hagyta nyomát — Beleléptél, az istenit neki, piszkos lettél. — Nevetett, de nevetése inkább csak erőtlen sípoló zihálásnak hatott. Egy pillanatra felidézte bosszúságának és örömének azt a keverékét, mely akkor vett erőt rajta, mikor felfedezte, mit tett a kislány. — Az istenit, Alice dühös lesz.

Dühös volt akkor is, mikor a kórházban meglátogatta, s akkor is, mikor az ő betegségét felfedezték. — Azt mondják, egy kis adag meg

BRANKO MILJUS

rajz

se kottyán az embernek. Mi a fenét ér ilyen kis adag? Ötször is bevettem egy nap és egy nyavalyát használt. — Teste megfeszült a hordágyon, s úgy kiáltott, mintha vitatkozna valakivel. — Adjál csak valami piridint vagy hogy az ördögbe hívják. — Jobbra-balra forgolódott, s majdnem sikerült egyik könyökére támaszkodnia. — Most, hogy itt ez az istenverte nyílt seb, talán nincs is szükség az operációra, így is kiszedhetik belőlem az egész vacakot. — Üresen bőfögött, elhomályosult szemmel nézve a száján kipatakozó s a himbálódzó hordágyon szerteszt fröcskölődő vért. Mindez oly távolinak tűnt számára, mégis megdöbbenőnek találta. — Na mit szólsz hozzá, Ridges, ugye így is kiszedhetik? . . .

De amazok nem hallották, s ő csak nézte a szájából apró cseppekben hulló vért, azután kedvetlenül visszahanyatlott.

— Meg fogok halni.

A rémület s az ellenszegülés remegése futott keresztül rajta. Szájában érezte a vér ízét és reszketni kezdett. — Az istenit. Nem fogok meghalni, nem halok meg — sírta, fuldokolva a zokogástól, mikor a felgyülemlett váladék eldugaszolta torkát. A hangok megrémítették; hirtelen újra a magas nád közt hevert, vére a napégette földre omlott, s a japánok a közelében beszéltek. — Elkapnak, mindjárt elkapnak! — kiáltotta váratlanul. — Jézus, emberek, ne hagyjatok meghalni.

Ridges ezúttal meghallotta, fásultan megállt, leállította a hordágyat, és kiszabadította magát a szíjakkól. Mint valami részeg, aki csak hosszasan bibelődve, körülményesen képes valamely ajtót kinyitni, Ridges Wilson fejéhez ment, s melléje térdelt.

— Elkapnak — nyögte Wilson, arca eltorzult, szemüregéből öntudatlan könnyek szivárogtak elő, legördültek halántékán és a füle körüli kuszált haj közt vesztek el.

Ridges föléje hajolt, s bambán saját durvasertéjű szakállát babrál-gatta.

— Wilson — szólt rekedten, kissé parancsoló hangon.

— Na?

— Wilson, még mindig van idő megtérni.

— Micso . . . ?

Ridges elszánta magát. Talán még nincs késő. Meglehet, Wilson még nem kárhozott el. — Vissza kell térned az Úr Jézus Krisztushoz.

— Aha . . .

Ridges gyengéden megrázta. — Még mindig van idő a megtérésre — folytatta ünnepélyesen gyászos hangon. Goldstein fásultan, üresen, szemrehányólag nézett rá.

— A mennyeknek országába juthatsz. — Hangja oly mély volt, hogy szinte egészen elveszett. A hang gordonkahúrként rezgett Wilson fülében.

— Aha — dünnyögte Wilson.

— Hogy mondtad? Imádkozol bűnbocsánatért?

— Mi? — sóhajtott Wilson. Ki beszél hozzá, ki háborgatja? Ha beleegyezik, nyugton hagyják. — Aha — dünnyögte újra.

Ridges szemében néhány könnycsepp gyűlt össze. Izgatottnak érezte magát. Anya mesélt nekem egyszer egy bűnösről, aki halálos

ágyán tért meg, jutott eszébe. Sosem felejtette el ezt a történetet, de sohasem képzelte volna, hogy egyszer ő is ilyen csodát tehet.

— Menj innen, te átkozott japán.

Ridges meghökkent. Hát Wilson már el is feledte volna megtéréését. De nem merete beismerni ezt. Ha Wilson megtérése után újra el-taszítaná magától a kegyelmet, büntetése kétszeresen súlyos lehet. Nem, ilyesmire senki sem vetemedhet.

— Emlékezz arra, amit mondtál — suttogetta Ridges majdnem nyersen. — *Szállj magadba*, ember.

Félve tovább hallgatni Wilsont, felállt, a hordágy végéhez ment, elrendezte a takarót Wilson lábán, azután nyakába vette a szíjat, s áthúzta a hóna alatt. Egy pillanat múlva, miután Goldstein is elkészült, tovább indultak.

Egy órai út után érték el a dzsungelt; Ridges hátrahagyta Goldsteint a hordággal, s fürkészve jobb felé indult, amíg csak rá nem lelt a csapásra, amelyet négy nappal ezelőtt a szakasz vágott. Alig pár száz yardnyira volt tőlük. Ridges halvány örömhullámot érzett, amiért ilyen ügyes volt. Pedig valójában inkább csak ösztönösen cselekedett. A folytonos táborozások, az őserdőn át vezető utak, a hosszsan elnyúló tengerpartok mindig megzavarták; valamennyi egyformának látszott, dombos vidéken azonban könnyen és biztosan tájékozódott.

Visszatért Goldsteinhez, aztán újra felkerekedtek, néhány perc után a csapáshoz értek. Az ösvény időközben összébbzárult, s talaja sáros volt az esőtől. Botladozva haladtak, gyakran elcsúsztak, dagadt lábuk nehezen talált támaszt a síkos sárban. Ha nem lettek volna anynyira fáradtak, talán észrevették volna a különbséget; a tényt, hogy a nap nem perzseli őket többé, talán örömmel üdvözölték volna, a bizonytalan járás, a bokrok, indák és tövises szívós ellenállása viszont felbosszantotta volna őket. De így alig vettek tudomást minderről. Most csupán annyit tudtak, hogy a hordágyat úgysem sajnálják más-ként, csakis kemény küzdelem árán, de az akadályok sajátos egyedi körülményei már semmi hatást sem gyakoroltak rájuk.

Mégis, most sokkal lassabban haladtak. Az utat mindössze olyan szélesre vágják, ami egy emberi váll szélességének felel meg, s a hordágy több helyen megrekedt. Egyszer-kétszer egyáltalán semmi helyük sem volt, hogy Wilsont továbbvihessék, ilyenkor Ridges a vállára emelte, s úgy vonszolta magát előre, míg a csapás újra ki nem széledett. Goldstein kezében a hordággal követte.

Ott ahol az ösvény a patakhoz érkezett, hosszabb pihenőt tartottak. Ez egyébként nem önszántukból történt; egy percnyi pihenőre meg kellett állniuk, de a perc gyorsan elröppent, majd teljes félórába nyúlt. A vége felé Wilson nyugtalanná vált, s fészkelődni kezdett a hordágyon. Odakúsztak hozzá, s megpróbálták leszerelni mozdulatait, de valami teljesen lekötötte figyelmét, hatalmas kezeivel hadonászva, hevesen öklözte társait.

— Nyugodj meg — szölt Goldstein.

— Megölnek — jajveszékelte Wilson.

— Senki se nyúlhat hozzád. — Ridges megpróbálta lefogni karjait, de Wilson ismét szabaddá tette magát. Homlokát újra kiverte a ve-

rejték. Erőlködve lecsúszni igyekezett a hordágyról, de társai visszakényszerítették. Lábai egyre rángatóztak, minden öt másodpercben megpróbált felülni, aztán nyögve visszahanyatlott. — Bavavavavavamm — motyogta egy mczsár hangját utánozva, miközben két kezét védekezőleg arca elé kapta. — Ah, itt jönnek. — Tovább vinnyogott. Te kurafi, hát mit gondolsz, mi a szarnak vagyok én itt?

A harc emléke mindkettőjüket megriasztotta. Csendben ültek Wilson mellett, kerülték egymás tekintetét. Először érezték félelmetesenek a dzsungelt, mióta újra belsejébe hatoltak.

— Csend legyen, Wilson — szólt Ridges. — Ide csődíted a japánokat.

— Meg fogok halni — motyogta Wilson. Felemelkedett, majdnem egészen ülő helyzetbe, aztán újra visszaesett. Amikor megint rájuk nézett, szemei tiszták voltak, de nagyon gyengének látszott. Egy vagy két pillanat múlva beszélni kezdett. — Rossz bőrben vagyok emberek. — Köpni próbált, de nyála éppen csak állára fröccsent. — Már a lúkat sem érzem a hasamba. — Remegő ujjáival szennyes ruhái közt a sebét kereste.

— Csupa genny az egész. — Sóhajtott, kiszáradt nyelvével végignyalta ajkát. — Szomjas vagyok.

— Nem ihatsz — mondta Goldstein. — Egy cseppet sem.

— Igen, tudom, egy cseppet sem. Wilson erőtllenül nevetett. — Nyavalyás vénasszony vagy Goldstein. Ha nem lennél annyira beszari, egész rendes fiú volnál. — Goldstein nem válaszolt. Túl fáradt volt, semhogy bármit is értsen a szavakból.

— Akarsz valamit, Wilson? — kérdezte Ridges.

— Vízet.

— Ittál már.

Wilson köhögött, merev kicserepesedett szája sarkából újra vér szivárgott. — A seggem is vérzik — nyögdécselte. — Aaah, menjetek innen emberek. — Néhány pillanatig csendben volt, de ajkai hangtalanul tovább mozogtak. — Sose tudtam kisütni, melyikhez menjek vissza, Alice-hez-e vagy a másikhoz. — Érezte, amint belsejében új folyamatok mennek végbe. Sebe mintha keresztülfúrta volna testét; úgy tűnt neki, akár egész kezét is a nyílásba sülyeszhetné anélkül, hogy bármit is érezne. — Oh. — Fátyolosan tekintett az emberekre. Látása egy pillanatra rendeződött, tisztán kivehette őket. Goldstein arca hátrahanyatlott, úgyhogy arccsontjai erősen kiugrottak, orra kampós csőrnek hatott. Szemének kivörösödött ováljában szivárványhártyája ragyogóan, fájdalmasan kéknek tetszett, szőke szakállá vörösnek, barnának, piszkosnak tűnt. állát a dzsungelban szerzett karomlások tarkították.

És Ridges agyonhajsolt állatnak látszott. Durva vonásai petyhüdtobbek voltak, mint máskor, szája nyitva volt, alsó ajka lefittyedt. Lihegve, de szabályos ritmusban lélegzett.

Wilson szeretett volna mondani nekik valamit. Jó emberek, gondolta. Senki sem kényszerítette őket, hogy ilyen messzire elhozzák. — Elismerem, amit tettetek értem — motyogta. De nem ez volt az igazi. Adnia kellene nekik valamit.

— Ide figyeljeteK, emberek, van egy ócska kis szeszfőzőgépem, s én mindig arra vártam, hogy egyszer majd felállítom valahol az erdőben, csak hát az volt a baj, hogy sehol sem maradtunk elég ideig. De működésbe kell hoznom... — Arcára valami lelkesedésre emlékeztető vonás ült ki. Miközben beszélt, hitte is amit mond. — Nincs az a pénz, amit meg nem érne, ha felállítja az ember. Csak ki kell nyitni a csapot és ihattok, amennyit akartok. — Ismét sülyedni kezdett, de erőszakkal kényszerítette magát, hogy öntudatánál maradjon. — De amint visszaérünk, muszáj csinálnom valamennyit, s mindenki kap tőlem egy egész kulacsra valót. Ingyen, egy egész kulaccsal. — A másik kettő elnyűtt arca kifejezéstelen maradt, Wilson a fejét rázta. Nem, ez túl kevés mindazért, amit tettek érte. — Emberek, tőlem ti mindig kaphattok italt, sose fájjon a fejetek emiatt. Csak kérjeteK tőlem és már meg is kaptátok. — Mindazt hitte is, amit mond, csak éppen azt sajnálta, hogy még nem készítette el a szeszfőzőt. — Amennyit csak akartok. — Hasa újra megrándult, aztán heves görcs fogta el, s hátraesve ismét önkívületbe hullott, egyszer még megdöbben tenyögött egyet, mintha zuhanni érezné magát valahová. Nyelve kitolódott, légzése utolsót hördült. Aztán legurult a hordágyról.

Amazok újra a hordágyra húzták. Goldstein felemelte Wilson karját, és a pulzusát kereste. De ujjai túl gyengék voltak, semhogy a kart fenntarthassák. Visszaejtette, majd mutatóujjával végigtapogatta Wilson karizma it. De ujjhegye túl érzéketlen volt. Még a bőrt sem érezte. Egy idő múlva már csak nézett rá. — Azt hiszem, meghalt.

— Igen — motyogta Ridges. Sóhajtott, bizonytalanul imádkozásra gondolt.

— De hát, az előbb még... beszélt. — Goldstein megrázkódott a döbbenettől, egy pillanatig mindaz ott kavargott agyában, ami ki mondhatatlan volt.

— Akár mehetnénk is — dűnnyögte Ridges. Nehézkesen felállt, s kezdte vállára csatolni a hordágy szíjait. Goldstein először tétovázott, aztán ő is követte példáját. Elkészülve, a sekélyen csöngedező patakhoz támolyogtak és a víz folyásával egy irányban továbbindultak.

Eszükbe sem jutott, bármi furcsát is találni abban, hogy egy halottal haladnak tovább. Túlságosan megszokták már, hogy minden pihenő után újra felvegyék; egyedül azt tudták, tovább kell vinniük. Sőt, mi ennél is több, egyikük sem hitte, hogy Wilson valóban meghalt. Tudták, mégsem hitték. Ha hirtelen vízért kiált, még csak meg sem lepődtek volna.

Mégis, arról beszéltek, mit tegyenek vele. Az egyik pihenő során Ridges így szólt: — Ha visszavisszük, keresztény temetést kell adni neki, mert megbánta bűne it.

— Úhüm. — Így beszéltek, anélkül, hogy éreznék a szavak értelmét. Goldstein nem kívánt tudomást venni arról, hogy Wilson meghalt, semmit sem gondolt, csak tocsogott tovább a sekélyen áramló vízben, bakancsa meg-megcsúszott a lapos, sima köveken. Megértette, ez egyszer olyasmi történt, amivel képtelen szembenézni.

És Ridges is zavart volt. Nem volt biztos benne, hogy Wilson valóban imádkozott-e bűnbocsánatért; agyában minden összekavarodott, egyedül ahhoz a gondolathoz ragaszkodott görcsösen, hogy, ha Wilson

visszavihetné és illőképp eltemethetné, úgy megtérése mindenképpen érvényessé válna. Ezen túlmenőleg azonban mindketten természetes csalódást éreztek, amiért csupán azért cipelték ily messze magukkal, hogy végül mégis meghaljon. Sikerral szerették volna befejezni odiszszéjükát.

Nagyon lassan, lassabban, mint életükben valaha is, tovább camogtak a vízben, a hordágy most is kettejük közt himbálódzott. Feltűnt a fák ágai és a levélzet fonódott össze; a patak alagutat vájt a dzsungelen át. Fejük lehorgadt, lábuk mereven járt, mintha félnének, összecuklik alattuk, ha térdben meghajlítják. Pihenéskor csak letottyantak a sekély vízbe, hagyva félig elmerülni Wilsont, miközben elnyúlnak a hordágy mellett.

Majdnem öntudatlanok voltak. Lábuk a patak fenekén botladozott, lépteik alatt a vízmosás kavicsai ropogtak. A bokáikat nyaldosó víz hűvös volt, de alig érezték. Az őserdei folyosó félhomályában támolyogtak tovább, némán követve a víz folyását. Közeledésükre az állatok ricsajozni kezdtek, a majmok rikácsoltak és tomporukat vakarták, a madarak kiáltozva figyelmeztették egymást. Amikor aztán közelükbe értek, az állatok elhallgattak, s még azután is, mikor már eltávolodtak, hosszú percekig csendben maradtak. Ridges és Goldstein vakként tapogatózott előre, testük szavak nélkül beszélt. Mögöttük hallgattak az állatok, csupán figyelmeztető jelzéseket küldtek előre, végig a dzsungel keskeny alagútján. Útjuk akár temetési menet is lehetett volna.

Egy vízesésnél egyik lapos, derékig érő szikláról a másikra ereszkedtek, elsőnek mindig Ridges huppant le s állt meg a tajtékozó vízben, azután Goldstein lecsúszlatta a hordágyat, majd ő is társa után zötytyent. Átküzdötték magukat a mélyebb vízben, óvatosan úsztatva a hordágyat kettejük között. Aztán ismét sekélyebb vízben csobbanó léptekkel haladtak tovább. Sűrűn csetledeztek-botladoztak, el is estek gyakran, úgyhogy Wilson testét majdnem elragadta a víz. Egyfolytában, megállás nélkül, mindössze néhány lányit haladhattak, nyögéseik a dzsungel neszeiben s az áramló víz zúgásában veszték el.

Mintha a testhez s a hordágyhoz kötötték volna őket. Valahányszor elestek, mindenekelőtt Wilson testéhez kaptak, s csak miután sikerült megóvniuk, ébredtek rá, hogy közben saját szájukba ömlik a víz. Mindez bármely más valaha is véghezvitt ösztönös tettüknél mélyebbről jött. Nem gondoltak rá, mit is tesznek majd Wilsonnal, ha útjuk végére érnek, többé már arra sem emlékeztek, hogy meghalt. Terhe eleven volt számukra. Meghalt? Éppoly élő volt szemükben, mint mindig is azelőtt.

És mégis elveszítették. Ahhoz a sebes folyású részhez értek, ahol annak idején Hearn, vitte át az indákból font kötelet a patakon, melyet az elmúlt négy nap alatt elsodort a sziklákon át sebesen örvénylő víz, úgyhogy most semmi sem nyújthatott támaszt számukra. Alig ismerték fel, milyen veszélybe kerültek. Leléptek, be a sodró sellők közé, három-négy lépést tettek előre s csak azután hőkölte vissza a kavargó víztől. A hordágy kiugrott elgyengült ujjai közül, s a rájukfonódó szíjaknál fogva magávalragadta őket. Botladozva sodródtak a sebes vízben, s közben fuldokolva, vizet nyelve a sziklákra pillantot-

tak. Erőtlenül küszködtek, hogy kiszabadítsák magukat, kétségbeesetten igyekeztek talpra állni, de az áramlat túl erős volt. Félig megfuladva sodortatták magukat a vízzel.

A hordágy egy sziklához csapódva megreccsent, hallották a vászon repedését, de hangja csupán elszigetelt érzetként jelentkezett, páni félelmük közepette, mely a sodró vízben elfogta őket. Még egyszer megragadták, de aztán a hordágy egészen kettétört, s a szíjak lecsúsztak vállaikról. Levegőért kapkodva, gyakorlatilag érzéketlenül kecmeregtek ki a sodrás legveszélyesebb részéből, és a part felé tántorogtak.

Egyedül maradtak.

Ez a tény csak lassan tört utat magának rémületük szintje fölé. Képtelenek voltak megérteni. Egy pillanattal előbb még vitték Wilsont, s most egyszerre eltűnt. Kezük üres volt.

— Elment — motyogta Ridges.

Meg-meginogva, elesve meg újra felkelve, lefelé a patakon, utána indultak. Néhány száz yarddal odébb egy fordulóban látták is a hordágyat, de Wilson teste tőlük már egészen messze tűnt el egy kanyarban. — Gyerünk, fogjuk ki — szólt Ridges elgyengülten. Egy lépést tett előre, majd arccal a vízbe bukott. Nagyon lassan tápáskodott fel, aztán újra menni kezdett.

Újabb kanyarhoz értek, s itt megálltak. Túl a fordulón a patak mocsárrá szélesedett. Csupán egy keskeny vízcsik maradt belőle középen, mindkét oldalán ingovánnyal. Wilson ide sodródott, majd beleveszett a mocsár sűrűségébe. Napokig tartott volna, míg rátalálnak, ha ugyan el nem merült.

— Kész — mondta Goldstein —, elveszett.

— El — suttogta Ridges. Újabb lépést tett előre, és ismét elvágódott a vízben. Az arcát simogató vizet kellemesnek találta, és semmi kedvet sem érzett a felálláshoz. — Na gyerünk — szólt rá Goldstein.

Ridges sírni kezdett. Új helyzetbe tornázta magát s úgy böngött karjára hajtott fejjel, a víz csípője és lábai körül folydogált. Goldstein imbolyogva állt mellette.

— Az anyja úristenit a fattyújának — fuldokolta Ridges. Gyerekkora óta most káromkodott először; a szavak lassan, egyenként törtek elő mellkasából, a düh és keserűség légüres terét hagyva maguk után. Wilsonnak nem lesz meg a maga temetése, de ez valahogy most nem is volt fontos. Sokkal inkább az számított, hogy térben és időben oly nagy távolságon át cipelte testét s a végén mégis semmi sem maradt belőle. Egész életében fizetség nélkül dolgozott; nagyapja, apja és jó-maga véget nem érő szegénységben, egyre csak a sovány termésért küszködött. És mit ért a munkájuk? „Mi haszna vagyon az embernek az ő munkájából, miközben a nap alatt dolgozik?” Ez a sor jutott eszébe. Mindig gyűlölte a bibliának ezt a sorát. Nem, ez nem igazság. Egyszer, mikor igazán szép termésük ígérkezett, egy vad felhőszakadás tett tönkre mindent. Hirtelen gyűlöletet érzett. Hát miféle isten az, aki végül is mindig kijátssza az embert?

A megátalkodott tréfamester.

Keserűségben, csalódottságában, kétségbeesésében sírt, kimerült-

ségében, kudarcra miatt, s megdöbbenésében csupaszon megmutatkozó felismerése felett, hogy mindez hiába volt.

És Goldstein mellette állt; hogy az áramló vízben fenntartsa magát, Ridges vállába kapaszkodott. Időről időre ajkait mozgatta és erőtllenül megvakarta arcát. „Izrael a népek szíve.”

De a szív most halott volt, s a test még mindig élt. Valamennyi zsidó szenvedése hiábavaló volt. Egyetlen áldozat sem térült meg, egyetlen leckéből sem okult senki. Szélbe szórt szemét volt minden, szörnyű veszteség csak a történelem szemétdombjára hullott. A gettók, a megnyomorodott lelkek, a tömeggyilkosságok és pogromok, a gázkamrák, a mészégető kemencék, minden — mindez senkit sem érintett, mindez semmiért volt. Mindig csak vitték vitték terhüket s mikor végül is túl nehéz lett, elhajították. Ez volt minden. Túl volt már a könnyeken is, csak állt Ridges mellett, olyan ember döbbenetével, aki váratlanul fedezte fel, hogy valaki, akit szeretett, nincs többé. E pillanatban semmit sem érzett, csak üres haragot, mélységes felháborodást, s mintha valami mérhetetlen reménytelenség született volna meg benne.

— Na gyerünk — suttogta.

Riges végre felkelt, s ók ingadozva megindultak a vízen át, bokáikon érezték, amint újra sekélyebbé válik. A patak kiszélesedett, kavicsokon át csörgedezett, sáros, majd homokos lett. Még egy kanyar hosszán vánszorogtak végig, azután megpillantották a napfényben fürdő óceánt.

Néhány perc múlva a tenger partjára tántorogtak. Kimerültségük ellenére is vagy száz yardnyit mentek még. Valahogy viszolyogtak attól, hogy túlságosan a patak közelében maradjanak.

Mintegy közös megegyezésre nyúltak el a homokban, s feküdtek ott mozdulatlanul, arcukat karjukra hajtva, hátukon a nap melegével. Délután közepe volt. Semmit sem kellett tenniük, csak várni, míg a szakasz visszatér, s megérkezik a motorcsónak, hogy felszedje őket. Puskáikat, hátizsákjaikat, élelmiszerkészletüket elvesztették, de ezzel sem törődtek. Túlságosan elcsigázottak voltak, később pedig a dzsungelben is találhattak ételmet maguknak.

Így feküdtek, egészen estig, túl gyengén a mozgáshoz, a pihenés ernyedt gyönyörét szíva magukba, testükön érezve a nap sugarait. Nem beszéltek. Bosszúságuk egymás ellen fordult, a közösen elviselt megaláztatás és kudarc feletti bárgyú, keserű gyűlöletet érezték egymás iránt. Órák teltek el, elbóbiskoltak, majd újra magukhoz tértek, ismét álomba merültek, majd a napsütésben való alvás kiváltotta émélyre ébredtek fel.

Goldstein végül is felült, és kulacsa után tapogatózott. Nagyon lassan, mintha először életében tenné meg ezt a mozdulatot, lecsavarta fedelét és szájához emelte. Fel sem ismerte, mennyire szomjas. Első pillanatban a víz íze csodálatosnak tűnt. Lassan kortyolni kényszerítette magát, minden korty után elvette szájáról a kulacsot. Mikor már félig kiürült, észrevette, hogy Ridges őt figyeli. Valahogy nyilvánvalónak látszott, hogy Ridgesnek semmi vize sem maradt.

Ridges felkelhetett volna, hogy a patakhöz menjen, de Goldstein tudta, mit jelent ez. Hisz oly gyenge volt. A felállás gondolata, s

hogy vagy száz yardnyit menjen a patakig, olyan kint jelentett volna számára, mellyel képtelen lett volna szembenézni. És Ridges bizonyára ugyanígy érez.

Goldstein ingerült lett. Miért nem volt előrelátóbb Ridges és vigyázott jobban a vizére? De az ital ízét egyszerre poshadtnak találta. Csak most vette észre, mennyire felmelegedett. Erőszakkal kényszerítette magát, hogy még egyet kortyintson belőle.

Aztán megmagyarázhatatlan szégyent érezve, a kulacsot Ridges felé nyújtotta.

— Na itt van, akarsz inni?

— Aham. — Ridges szomjasan ivott. Csak mikor már majdnem teljesen kiürítette a kulacsot, akkor pillantott Goldsteinre ismét.

— Nekem nem kell, idd csak ki.

— Holnap majd a dzsungelben kereshetünk magunknak élelmet — szólt Ridges.

-- Tudom.

Ridges bágyadtan mosolygott: — Majd csak megleszünk.

Varga Zoltán fordítása